

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН

PROBLEMS OF RESPONSIBILITY OF AUTHORITIES FOR VIOLATION OF CITIZENS' RIGHTS

Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного і адміністративного права
Національний авіаційний університет

Белкін Л.М., к.т.н.,
старший науковий співробітник, адвокат

Белкін М.Л., к.ю.н.,
адвокат

Практика свідчить про гіпертрофовану безкарність посадових осіб влади України за порушення прав осіб. Зазначене є результатом пострадянського політичного та юридичного надбання. Отже, метою статті визначені з'ясування причини незначного рівня відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян та розробка пропозицій щодо невідворотності відповідальності в цій сфері. Інтегративним показником порушень прав громадян із боку держави є статистика звернень громадян України до Європейського суду з прав людини. Велика кількість скарг проти України в Європейському суді з прав людини свідчить про неефективну роботу вітчизняних державних органів.

Нині в демократичних країнах склався консенсус щодо того, що судовий захист прав у спорах за участю суб'єктів владних повноважень найбільш ефективно здійснюється в межах адміністративної юстиції. Рішення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та їх об'єднань, громадських об'єднань чи посадових осіб, державних службовців можуть бути оскаржені через суд, якщо внаслідок цих дій порушено права й свободи громадян, створено перепони для реалізації громадянином його прав і свобод, незаконно накладено на громадянина будь-який обов'язок або він незаконно притягнений до будь-якої відповідальності.

Адміністративно-правовий аспект проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян полягає як у тому, що необхідно розробляти відповідні нормативно-правові акти щодо реалізації агентами влади свої повноважень, так і в тому, що необхідний контроль і відповідальність цих агентів влади за порушення прав громадян. Натомість радянські традиції безкарності та безвідповідальності влади перед громадянами не створили ще в Україні традиції відповідальності чиновників за свої незаконні рішення, дії чи бездіяльність. Необхідно чітко врегулювати встановлення відповідальності чиновників, перш за все, здійснення розслідувань кожного випадку порушення прав громадян та відшкодування шкоди, завданої порушеннями.

Ключові слова: Європейський суд із прав людини, безкарність, суб'єкт владних повноважень, адміністративна юстиція, відповідальність, відшкодування шкоди.

Practice shows the exaggerated impunity of officials of the Ukrainian authorities for violating the rights of individuals. This is the result of post-Soviet political and legal heritage. Thus, the purpose of the article is to clarify the reason for the insufficient level of responsibility of public authorities for violations of citizens' rights and to develop proposals for the inevitability of liability in this area. An integrative indicator of violations of citizens' rights by the state is the statistics of appeals of Ukrainian citizens to the European Court of Human Rights. The large number of complaints against Ukraine in the European Court of Human Rights testifies to the inefficient work of domestic state bodies.

Today, there is a consensus in democracies that judicial protection of rights in disputes involving subjects of power is most effectively exercised within the framework of administrative justice. Decisions of public authorities, local governments, institutions, enterprises and their associations, public associations or officials, civil servants may be appealed in court, if as a result of these actions: violated the rights and freedoms of citizens; created obstacles for the citizen to exercise his rights and freedoms; any duty is illegally imposed on a citizen or he is illegally prosecuted.

The administrative and legal aspect of the problem of legal regulation of the responsibility of public authorities for citizens' rights is both that it is necessary to develop appropriate regulations on the exercise of power by their agents, and that the control and responsibility of these agents for violations citizens' rights. Instead, the Soviet tradition of impunity and irresponsibility of the government to citizens has not yet created in Ukraine a tradition of responsibility of officials for their illegal decisions, actions or omissions. It is necessary to clearly regulate the establishment of responsibility of officials, first of all, to investigate each case of violation of citizens' rights and compensation for damage caused by violations.

Key words: European Court of Human Rights; impunity; subject of power; administrative justice; responsibility; reparation.

Актуальність проблеми. Практика свідчить про гіпертрофовану безкарність посадових осіб влади України за порушення прав осіб [1]. Так, В. Малиновський зазначає, що проблемі відповідальності суб'єктів владних повноважень за помилкові рішення, дії чи бездіяльність не приділяється гідної уваги. Це призводить до вкрай негативних наслідків у здійсненні державного управління [2, с. 457–458]. Адвокат І. Головань вказує, що здебільшого необґрунтованість претензій [податківців] вдається довести [в суді]. Однак пишуться все нові і нові акти. Причина – абсолютна безвідповідальність працівників податкової служби [3]. В іншій публікації І. Головань аналізує стан відшкодування збитків за рахунок осіб, винних у прийнятті Європейським судом із прав людини (далі – ЄСПЛ) рішень проти України. Він звернув увагу, що протягом 2008–2012 рр. за рішеннями судів із винних стягнуто 64,4 млн грн, а фактично стягнуто за цей же період 107 тис. грн. Отже, робить висновок І. Головань, винні

в порушенні конвенційних прав громадян та заподіянні збитків бюджету, не несуть жодної відповідальності [4].

Аналіз наукових джерел і публікацій. В. Малиновський зазначає: «Характер та обсяг правового регулювання у сфері державного управління є традиційним предметом досліджень, будучи досить спірним питанням у науці. Це сталося внаслідок поділу відповідальності на «позитивну» і «негативну». Такий розподіл був не випадковим в умовах адміністративно-командної радянської системи і призвів до того, що у відносинах, пов'язаних із владою та управлінням, *було втрачено сутнісну парадигму будь-якої відповідальності.*

У сучасних умовах державотворення на суб'єкт управління покладається відповідальність за всі несприятливі наслідки, викликані неправовим або невмілим використанням владних повноважень. Саме такий підхід є однією з умов ефективної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а відповідно, й політичної стабільності в державі. Як засвідчує практика, осно-

вний акцент робиться на правах органів виконавчої влади, посадових, службових осіб, і *не завжди достатньо виділяється відповідальність за помилкові рішення і дії, бездіяльність*. Це призводить до вкрай негативних наслідків у здійсненні державного управління» [2, с. 457–458].

Як зазначається в монографії «Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми» [5], у 1996 р. здавалося, що основним гальмом втілення в життя апробованих світовою практикою демократичних стандартів суспільно-політичного розвитку є відсутність Конституції. Однак через деякий час після її прийняття з новою гостротою виникла суперечність між продекларованими нормами та реальною можливістю і бажанням їх втілити. Причому було б не зовсім правомірно говорити про затягування процесу практичного втілення конституційних положень. Точніше, може йтися про механізм гальмування, на який наштовхнулося наше суспільство після 1996 р. у питанні реалізації інституційно-правової модернізації [5, с. 13].

Системний аналіз систематичних порушень законності органами влади практично у всіх сферах суспільного життя виконаний у монографії Л. Белкіна [1], а також у колективній монографії «Проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян» [6]. Окремі аспекти правової відповідальності органів влади в певних сферах реалізації прав громадян розглянуті в окремих статтях [7; 8 та ін.].

Мета роботи – з'ясування причини незначного рівня відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян та розробка пропозицій щодо невідворотності відповідальності у цій сфері.

Результати досліджень. Інтегративним показником порушень прав громадян із боку держави є статистика звернень громадян України до ЄСПЛ. Так, за даними Інформаційного агентства «Укрінформ»¹, відповідно до доповіді про діяльність ЄСПЛ за 2019 р., Україна залишається у трійці країн, громадяни яких найбільше звертаються до Європейського суду з прав людини. «Станом на 31 грудня 2019 року найбільше справ, які перебувають на розгляді, були спрямовані проти Російської Федерації (25,2%). Далі йдуть Туреччина (15,5%), Україна (14,8%), Румунія (13,2%) та Італія (5,1%)», – повідомили в суді. Щодо України в ЄСПЛ перебуває на розгляді 8833 справи.

«Чверть позовів, які нині перебувають на розгляді, стосуються РФ. Статистика за 2019 р. засвідчує зростання кількості нових позовів проти Боснії і Герцеговини, Російської Федерації, Туреччини та України», – узагальнили в ЄСПЛ. Загалом, зазначається у доповіді, у 2019 р. на розгляді в суді перебувало 59 800 справ.

За даними звітів ЄСПЛ, у 2019 р. проти України прийнято 109 рішень. Найбільше рішень стосуються порушень права на свободу і безпеку (54), нелюдського або принизливого поведіння (40) та права на ефективний захист (38). За цими ж порушеннями лідирує і Російська Федерація, яка посідає перше місце за загальною кількістю рішень проти неї. На другому місці знаходиться Туреччина, проти якої минулого року було прийнято 113 рішень. Отже, трійка країн-лідерів за кількістю рішень така ж сама, як і за кількістю поданих скарг.

Офіційна статистика показує, що проти низки європейських країн, наприклад Чехії або Швеції, взагалі немає звернень до ЄСПЛ. Проти Польщі, яка має приблизно однакову з Україною кількість населення, прийнято 12 рішень в 2019 р.

Загалом з 1959 р. проти України прийнято 1413 рішень. З них 572 стосуються права на справедливий суд, 429 – тривалості провадження, 379 – права на свободу і безпеку і 358 – захисту власності².

«Велика кількість скарг проти України в Європейському суді з прав людини свідчить про неефективну

роботу вітчизняних державних органів, – наголосив Голова Комітету з міжнародного права Національної асоціації адвокатів України В. Власюк³, коментуючи оприлюднену доповідь про діяльність ЄСПЛ в 2019 р. – Це пов'язано як і з якістю закону, так і з практикою в діяльності органів влади, особливо судів і правоохоронних органів. Тобто настільки велика кількість скарг проти України означає неефективну роботу вітчизняних державних органів. З іншого боку, отримуючи рішення ЄСПЛ, Україна намагається їх виконувати, на відміну від, наприклад, Росії. Ми не ховаємося за «протиріччями чомусь там національному», а прислухаємося, виплачуємо гроші тощо» (*Кінець цитати*).

Нині в демократичних країнах склався консенсус щодо того, що судовий захист прав у спорах за участю суб'єктів владних повноважень найбільш ефективно здійснюється в межах адміністративної юстиції. Рішення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та їх об'єднань, громадських об'єднань чи посадових осіб, державних службовців можуть бути оскаржені через суд, якщо внаслідок цих дій порушено права й свободи громадян, створено перепони для реалізації громадянином його прав і свобод, незаконно накладено на громадянина будь-який обов'язок або він незаконно притягнений до будь-якої відповідальності. Отже, звернення до адміністративних судів так чи інакше обов'язково пов'язане з порушенням прав осіб [9, с. 136; 10, с. 251].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 6 Кодексу, суд у процесі вирішення справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

Отже, в українському законодавстві декларується пріоритет захисту прав громадян в адміністративному судочинстві проти порушень із боку суб'єктів владних повноважень.

Водночас проблема полягає в тому, що навіть якщо позивач – суб'єкт приватного права – віграє справу в суб'єкта владних повноважень, то посадові особи останнього, які приймали незаконні акти (рішення, дії чи бездіяльність), не несуть за це жодної відповідальності.

Так, у монографії, виданій у 2014 р., Л. Белкін повідомляв, що адміністративними судами задовольняються до 66% позовних заяв, поданих проти податкових (фіскальних) органів [1]. Натомість до відповідальності за незаконні дії проти платників податків притягається не більше 7% посадових осіб, що приймали незаконні рішення під час перевірок. Таким чином, фактично усі незаконні висновки по актах перевірки, що спростовані судами, залишаються практично безкарними. Всупереч цьому, наприклад, у Польщі, щодо кожного незаконного нарахування податків здійснюється службове розслідування.

При цьому українська правозастосовна практика практично не знає можливості ефективного пред'явлення і особливо задоволення вимог щодо відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди в разі незаконних дій суб'єктів владних повноважень, які (дії) спрямовані на порушення прав громадян. Як зазначає Ю. Курило, українські суди не мають практики, що аналогічна американській, зі стягнення значних сум на відшкодування моральної шкоди [11, с. 11]. Такі випадки поодинокі. Тому ми приєднуємо до думки тих авторів, які вважають, що потрібно законодавчо встановити, що моральна шкода відшкодовується завжди, коли мало місце порушення права, відновленого судом.

¹ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2865300-ukraina-zalisaeta-utrijci-lideriv-za-kilkistu-zvemen-do-espl.html>

² URL: <https://unba.org.ua/news/print/5141-kil-kist-skarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neeftivnu-robotu-derzhorganiv-vitalij-vlasyuk.html>

³ URL: <https://unba.org.ua/news/print/5141-kil-kist-skarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neeftivnu-robotu-derzhorganiv-vitalij-vlasyuk.html>

У деяких рішеннях ЄСПЛ, прийнятих проти України, підкреслюється безкарність працівників силових структур, винних у тортурах, та відсутність будь-яких цілеспрямованих зусиль із боку державних органів на запобігання цим ганебним явищам.

Так, у рішенні ЄСПЛ від 16 лютого 2012 р. у справі «Савін проти України»⁴ (заява № 34725/08) зазначається наступне:

«44. У Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо викорінення безкарності за серйозні порушення прав людини, ухвалених 30 березня 2011 року, серед заходів загального характеру із запобігання безкарності передбачається таке: «... 7. Держави мають ... створити механізми для забезпечення доброчесності та підзвітності своїх представників. Держави мають усунути від виконання службових обов'язків осіб, визнаних компетентними органами винними в серйозних порушеннях прав людини або у продовженні чи потуранні безкарності, або запровадити інші дисциплінарні заходи...».

51. Суд також повторює, що обов'язки держави за статтею 3 Конвенції не можуть бути виконані самим лише присудженням відшкодування. Якби органи влади реагували на такі інциденти, що мали місце з вини представників держави, лише виплатою компенсації, **не вживаючи при цьому достатніх заходів для кримінального переслідування і покарання винних осіб**, тоді в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем.

65. Суд зазначає: коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з боку працівників міліції, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення опосередковано вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, спроможного встановити та покарати винних. В іншому випадку загальна юридична заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання, була б, незважаючи на основоположну важливість, неефективною на практиці та в деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно порушувати права тих, хто знаходиться під їхнім контролем. Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають у себе вимоги того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю.

68. Виконання вищезазначених вимог пов'язане з обов'язком держави запобігати безкарності жорстокого поводження та на практиці демонструвати абсолютне непотурання цьому явищу» (**Кінець цитати**).

Тут дуже доречно пригадати також повчання Цицерона: «Найбільше заохочення злочину – безкарність»⁵.

У рішенні ЄСПЛ від 15 травня 2012 р. у справі «Каверзін проти України»⁶ (заява № 23893/03) зазначається:

«22. Безсумнівно, одним із найбільш ефективних засобів запобігання жорстокому поводженню з особами, позбавленими волі, є ретельне розслідування компетентними органами всіх скарг на таке поводження і, в разі потреби, відповідне покарання винних. Це матиме сильний стримуючий ефект. Навпаки, якщо компетентні органи не будуть належним чином реагувати на скарги, співробітники міліції, схильні до жорстокого поводження, незабаром повірять у свою безкарність.

78. У нещодавній публікації, що стосувалася цього питання, під назвою «Туна сила: катування та безкарність міліції в Україні» (12 жовтня 2011 року) організація «Amnesty International» зазначила: «За деякими оцінками, в Україні кожного року сотні тисяч людей, можливо, є потерпілими від знущань співробітників правоохоронних органів. Порушення варіюються від незначних порушень Кримінально-процесуального кодексу до расових образ, вимагань, катувань та інших видів жорстокого поводження і допущення смерті під час перебування під вартою. Цим порушенням сприяє культура безкарності правоохоронців в Україні. На скарги, які базуються на

добре обгрунтованих звинуваченнях у серйозних порушеннях прав людини, часто дають стандартну відповідь щодо відсутності «ознак складу злочину». Однак про більшість випадків, як незначних, так і серйозних, потерпілі зовсім не повідомляють владним структурам, тому що вони бояться помсти з боку співробітників міліції або не вірять у те, що щось можна зробити...»

109. Розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представникам держави було б можна фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем.

178. Ця справа разом із подібними до неї попередніми справами проти України, в яких Суд констатував порушення статті 3 Конвенції в процесуальному аспекті, також свідчить, що, незважаючи на загальну законодавчу заборону катування та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження в Україні, на практиці представники державних органів, відповідальні за таке жорстоке поводження, зазвичай уникають покарання (див., зокрема, вищезазначене рішення у справі «Тесленко проти України»⁷ (Teslenko v. Ukraine), п. 116). Відсутність у цьому відношенні будь-яких цілеспрямованих зусиль із боку державних органів підтримує обстановку практично повної безкарності за такі дії».

З урахуванням зауважень ЄСПЛ не видаються випадковими такі, що набули широкого розголосу, випадки катування у відділках міліції (поліції) у Врадіївці (27.06.2013) та Кагарлику (23.05.2020), розслідування по яких стало можливим саме тільки після суспільного розголосу. Зокрема, після подій у Кагарлику міністр внутрішніх справ А. Аваков зазначив⁸, що після тортур і згвалтування у відділенні поліції Кагарлика в кожній поліцейській дільниці запрацює система Custody Records⁹. Однак виникає питання: чому це не зроблено хоча б частково як мінімум за 6 років реформ від перемоги Революції Гідності?

Класичним прикладом кругової поруки щодо посадових осіб суб'єктів влади є відсутність притягнення до належної відповідальності посадових осіб, які брали участь у переслідуванні учасників Революції Гідності [12, с. 104–108]. Зокрема, вже відразу після перемоги Революції Гідності стало зрозуміло, що правоохоронні органи не бажають розглядати справу про переслідування учасників Автомайдану як комплексну, намагаючись пред'являти обвинувачення окремим інспекторам, від імені яких оформлялися рапорти. Це знайшло підтвердження після винесення наприкінці 2014 р. вироку Києво-Святошинського суду, який засудив колишнього начальника ДАІ цього району Турчина за фальсифікацію 14 протоколів щодо учасників Автомайдану¹⁰. «У матеріалах справи – жодних даних про те, що Турчин діяв за чиясь вказівкою, тобто він сам вирішив фальсифікувати 14 протоколів... Очевидно, що прокуратура із самого початку не мала наміру реально розслідувати ці справи. Більшість справ були просто закриті. Коли ж піднялась буча, зрозуміли, що доведеться чимось жертвувати. Вирішили здати пішаків – інспекторів ДАІ (хоча їх понад 250). ДАІшникам справді почали поспіхом оголошувати підозри та передавати справи в суд... У справах – жодного натягу на організованість переслідувань автомайданівців. Усі ці справи йдуть окремими, самостійними епізодами. Все виглядає так, що 260 інспекторів ДАІ, кожен окремо, вирішили сфальсифікувати по десятку документів та невідомо чого покарати не відомих їм воїнів», – заявив представник потерпілого водія Р. Маселко¹¹.

З теоретичного погляду така позиція властей щодо захисту та заохочення безкарності цілком зрозуміла і відповідає концепції «адміністративної гарантії», запропонованій

⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_791#Text

⁸ <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/5/7254588/>

⁹ Система запобігання порушенням прав людини. Передбачає електронний облік та фіксацію всіх дій стосовно затриманих осіб.

¹⁰ URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/10/7047001/>

¹¹ URL: <https://www.facebook.com/groups/jurzahyst/permalink/563170710484147/>

⁴ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_931#Text

⁵ URL: http://www.wisdoms.one/tsitati_pro_nakazanie_i_rasplatu.html

⁶ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text

свого часу відомим юристом В. Гессеном [13]. Як він зазначає, логічним наслідком надзаконного характеру адміністративної влади є те, що нижчі агенти урядової влади, діючи, хоча б і незаконно, але відповідно до «видів і намірів вищого уряду», жодній відповідальності не підлягають. Оцінку законності/незаконності дій підлеглого особисто начальником В. Гессен вважав суттєвою ознакою надзаконного характеру бюрократичної влади. Характеризуючи традицію так званої «адміністративної гарантії» в монархічних державах, тобто вимоги дозволу начальства для притягнення до відповідальності нижчих посадових осіб, він зазначав, що її мета полягає в тому, що начальство, дозволяючи судове переслідування, тим самим засвідчує, що порушення підлеглим закону скоєне ним без вказівок із боку начальства. Тобто порушення закону з дозволу начальства не є порушенням. Влада зацікавлена в порушеннях закону з боку своїх чиновників, якщо такі порушення «дозволені» самою владою. По суті, це ставить владу в «надзаконне» положення. Фактично будь-яка влада не хоче покарання своїх агентів, щоб мати змогу і надалі видавати незаконні розпорядження. Покарання ж попередникам є небажаними чинниками на майбутнє.

За умов, коли держава не прагне притягати до відповідальності своїх агентів за порушення прав приватних осіб, заслуговують на увагу прагнення суб'єктів приватного права самостійно (в судовому порядку) стягнути з суб'єктів владних повноважень збитки, завдані вказаним приватним суб'єктам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю публічних суб'єктів.

Так, Товариство звернулося з позовом до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) про стягнення шкоди у розмірі 108 000 грн, що завдана незаконним зупиненням дії ліцензії Товариства, в результаті чого останнє було позбавлене змоги здійснювати нормальну господарську діяльність. При цьому незаконність такого зупинення була попередньо встановлена рішеннями адміністративних судів, що набрали законної сили [14].

При цьому господарські суди, які задовольнили позов про стягнення шкоди, виходили з того, що ст.ст. 1173, 1174 Цивільного кодексу України є спеціальними і передбачають певні особливості, характерні для розгляду справ про деліктну відповідальність органів державної влади та посадових осіб, які відмінні від загальних

правил деліктної відповідальності. Так, зокрема, цими правовими нормами передбачено, що для застосування відповідальності посадових осіб та органів державної влади наявність їхньої вини не є обов'язковою. Втім, цими нормами не заперечується обов'язковість наявності інших елементів складу цивільного правопорушення, які є обов'язковими для доказування у спорах про стягнення збитків. Необхідною підставою для притягнення органу державної влади до відповідальності у вигляді стягнення шкоди є наявність трьох умов: неправомірні дії цього органу, наявність шкоди та причинний зв'язок між неправомірними діями і заподіяною шкодою. Довести наявність цих умов має позивач, який звернувся з позовом про стягнення шкоди на підставі ст. 1173 Цивільного кодексу України, а тому посилення НКЦПФР на необхідність встановлення її вини відхиляється як необгрунтоване. Протиправність поведінки НКЦПФР, пов'язаної з прийняттям ним неправомірного рішення, яким було зупинено дію ліцензії Товариства на провадження професійної діяльності на фондовому ринку, підтверджена судовими рішеннями в адміністративних справах. При цьому посилення Комісії на те, що її дії не визнавалися протиправними, відхиляються як безпідставні з огляду на те, що саме рішення НКЦПФР про зупинення ліцензії позивача визано протиправним у судовому порядку. При цьому норма ст. 1173 Цивільного кодексу України передбачає відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади.

Висновки. Адміністративно-правовий аспект проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян полягає як у тому, що необхідно розробляти відповідні нормативно-правові акти щодо реалізації агентами влади свої повноважень, так і в тому, що необхідні контроль і відповідальність цих агентів влади за порушення прав громадян. Натомість радянські традиції безкарності та безвідповідальності влади перед громадянами не створили ще в Україні традиції відповідальності чиновників за свої незаконні рішення, дії чи бездіяльність. Необхідно чітко врегулювати встановлення відповідальності чиновників, перш за все, здійснення розслідувань кожного випадку порушення прав громадян та відшкодування шкоди, завданої порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкін Л.М. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір. Монографія. Ужгород : ФОРМ Бреза, 2014. 552 с.
2. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. та перероб. Київ : Атіка, 2003. 575 с.
3. Головань І. Час – гроші. 28.02.2001. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/golovan/4d6b6c177f1f1/> (дата звернення: 10.10. 2021).
4. Головань І. Не несуть ніякої відповідальності. 18.02.2013. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/golovan/5121f32f6011a/> (дата звернення: 10.10. 2021).
5. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми / За ред. В.П. Горбатенка. Монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 332 с.
6. Проблеми правового регулювання відповідальності органів державної влади за порушення прав громадян. Колективна монографія. Підрозділ 2.1. «Відповідальність суб'єктів владних повноважень за порушення прав громадян: адміністративно-правовий аспект» / Авт. Ю.Л. Юринець, М.Л. Белкін, Ю.Ф. Черник. Київ : НАУ, 2021. С. 27–34.
7. Васильченко О.П. Поняття та ознаки правової відповідальності за порушення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 8. С. 29–35.
8. Остапенко Л.О. Юридична відповідальність за порушення права громадян України на працю. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Серія: Право та державне управління. 2013. № 1. С. 36–39.
9. Державне управління : Навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко. Київ : Знання-Прес, 2003. 350 с.
10. Белкін Л.М. Актуальні питання відповідальності суб'єктів владних повноважень за порушення прав юридичних та/або фізичних осіб. *Університетські наукові записки Хмельницький університет управління та права*. 2011. № 2 (38). С. 248–254.
11. Курило Ю. Коментар для «Юридичної газети». *Юридична газета*. 14.12.2010 р. № 50 (266). С. 11.
12. Белкін Л.М. Втілення концепції «адміністративної гарантії» у фактах безкарності щодо злочинів проти Майдану. *Проблеми відновлення конституційного ладу в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19-20 травня 2017 р. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. С. 104–108.
13. Гессен В.М. Основы конституционного права (издание 2-е). Петроград, издание юридического книжного склада «Право», типолитография товарищества А.Ф. Маркс, 1918. URL: <http://constitution.garant.ru/science-work/pre-revolutionar/5148630> (дата звернення: 10.10. 2021).
14. Белкін Л.М. Суб'єкти владних повноважень можуть і повинні відшкодувати збитки підприємцям (на прикладі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку). *Stockworld*. 04.01.2021. URL: <https://www.stockworld.com.ua/ru/column/sub-iekty-vladnikh-povnovazhien-mozhut-i-povinni-vidshkodovuvati-zbitki-pidpriemtsiam> (дата звернення: 10.10. 2021).